

van de vruchtbaarheid analyseert. Voor beide landen komt hij tot de conclusie dat de verspreiding van een moderne levensstijl, gekenmerkt door verstedelijking en oog voor groter materieel comfort, meer dan de economische crisis kleinere gezinnen in de hand heeft gewerkt.

Terwijl de strikt demografische studies in deze bundel uiteraard sterk statistisch onderbouwd zijn, zoomen de bijdragen in deel 3, over degeneratie en losbandigheid, meer in op de ideologische kaders, opvattingen en mentaliteiten met betrekking tot sociale fenomenen en wat daarvan doorklonk in het beleid. Zo gelooft Peter Scholliers in zijn tekst over de evolutie van de voedingsleer tijdens de periode 1900-1940 dat de adviezen van diëtisten over eetgewoonten niet alleen beïnvloed waren door wetenschappelijk onderbouwde inzichten in de effecten van voeding. Ze lieten zich volgens deze historicus ook leiden door een burgerlijke angst voor 'ongecontoleerde consumptie' door de lagere klassen. Ideologie had niet minder ingrijpende gevolgen in het sociale en demografische beleid van (mede) door sociaal-democraten bestuurde landen. Leo Lucassen stelt vast dat vooral in de Scandinavische landen en Zwitserland, waar de noties 'socialisme' en 'volksgemeenschap' nauwer aan elkaar gelinkt waren dan bij de meer door het marxisme beïnvloede variant, sociaaldemocraten ook agressieve vormen van eugenetica voorstonden. Patricia Van den Eeckhout ziet de maatregelen in het België van het Interbellum tegen de krotten in het licht van een burgerlijk tot extreem-rechts normatief kader waarin sociale afwijkingen van de vooropgestelde orde snel veroordeeld werden. De analyse van discours en beleid wordt voor wat België betreft eveneens losgelaten op het thema van de jonge, 'seksueel losbandige' vrouwen door Margo De Koster, op dat van de eveneens moreel veroordeelde vrijgezellen door Leen Van Molle, en ten slotte op dat van een aanvankelijk soepel verlopende maar alsmar meer ingeperkte immigratie door Frank Caestecker.

Deze bundel bevat een hoop bruikbare bouwstenen voor wie geïnteresseerd is in demografische en sociale, zelfs economische geschiedenis. De confrontatie van de statistische analyse van demografische evoluties met de ontleding van de economische, maatschappelijke en ideologische context biedt boeiende perspectieven en aanzetten tot nader onderzoek. Een geïntegreerd bouwwerk is het boek echter niet geworden. Daarvoor is het geheel te gefragmenteerd. Ook suggereert de verwijzing naar de Lage Landen in de titel een aanpak die comparatiever en integraler is dan wat de lezer uiteindelijk aangeboden krijgt.

Olivier Boehme
doctor in de Geschiedenis

Samuel Mareel, *Voor vorst en stad. Rederijkersliteratuur en vorstenfeest in Vlaanderen en Brabant (1432-1561)* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2010) 340 p. ISBN 978 90 8964 174 8.

In de 'Rederijkersserie' van Amsterdam University Press verscheen afgelopen jaar de uitgave van het proefschrift van Samuel Mareel (verdedigd aan de Universiteit Gent in 2007). In tegenstelling tot de eerdere recente werken die in deze reeks verschenen, richt het boek zich voornamelijk op de literaire component van de rederijkerskamers. Toch houdt Mareels boek de literaire prestaties van de rederijkers niet enkel tegen

een letterkundig licht, maar onderzoekt de auteur evenzeer nauwgezet de sociale, politieke, en culturele achtergrond van de literaire producten van de rederijkers. Evenmin neemt hij het werk van één middeleeuwse auteur onder de loep, zoals vaak het geval is bij gelijkaardige studies, maar analyseert hij in een coherent verhaal de ballades, gedichten en toneelstukken van verschillende rederijkers uit Vlaanderen en Brabant in een comparatief perspectief. In een vlotte stijl en met oog voor detail brengt Mareel een verfrissende analyse van de literaire pareltjes van de rederijkers en besluit hij terecht dat rederijkers met hun werk vaak een delicate evenwichtsoefening dienden te maken tussen de eigen denkbeelden, de verwachtingen van het stedelijke publiek en die van de overheid. Enkele slippertjes niet te na gesproken (de stijgende nominale uitgaven van steden aan rederijkersfeesten in de zestiende eeuw zijn een gevolg van groeiende muntontwaarding, en niet zozeer van een toenemend gevaar van het gebruik van vuur tijdens hun ceremonies zoals Mareel in navolging van Wim Hüskens schrijft), is de auteur met verve in zijn opdracht geslaagd om een studie naar de historische realiteit aan literatuurgeschiedenis te koppelen. Steeds opnieuw weet hij de lezer ervan te overtuigen dat de rijmverzen van rederijkers niet alleen een uiting zijn van culturele verfijning, maar dat hun auteurs evenzeer politieke en religieuze motieven op het oog hadden toen ze hun producten tijdens een vorstenfeest presenteerden.

Met het begrip 'vorstenfeest' verwijst Mareel overigens naar Blijde Intredes, de vieringen voor de geboorte van prins en gelijkaardige evenementen, die hij als 'heuglijke gebeurtenissen' omschrijft (p. 229), zonder echter een niet te miskennen realiteit te negeren. Vaak namelijk gebruikten rederijkers (zoals Cornelis Everaert) en de stadsgemeenschap waarin ze actief waren een dergelijke ceremonie als een gelegenheid om verregaande kritiek op het vorstelijke beleid te uiten. Tegen die achtergrond had Mareel 'vorstenfeesten' beter als 'stedelijke (literaire) ceremonies' omschreven (zoals Elodie Lecuppre-Desjardins doet in haar *La ville des cérémonies* uit 2004), want vaak organiseert een stedelijke gemeenschap het feest in de stad, en geeft zij een politieke boodschap aan de vorst. Van een 'feest' van de vorst is dus weinig sprake. En allicht beschouwde de vorst de uiting van kritiek op zijn beleid evenmin als een festijn.

Een tweede onbehelpenheid met het begrip 'vorstenfeest', en bijgevolg de invalshoek van het boek, is mijns inziens dat het gebruik van die term niet het belang weerspiegelt van de intern-stedelijke functie van rederijkersgeschriften. Het al aangehaalde boek van Lecuppre-Desjardins heeft namelijk aangetoond dat stedelijke ceremonies (zoals de door Mareel bestudeerde evenementen) steeds een communicatieve functie hebben voor groepen in de stad. Verschillende van die groepen (zoals de stedelijke elite en ambachten) deelden via het gebruik van rituelen, en ook van literaire media, aan hun stadgenoten hun politieke visie op de besluitvorming in de stad mee (en dat gebeurde in de vorm van propaganda en kritiek). Even raakt Mareel deze problematiek aan (p. 180), maar hij benut ze niet ten volle. In gedichten zoals 'dOngeglycke Munte' en 'sVolcx Clappage' van Cornelis Everaert en gelijkaardige ballades van Anthonis De Roovere bekritisieren beide figuren niet alleen het beleid van de vorst, maar ook dat van het stadsbestuur, én de gedragingen van te rumoerige groeperingen in de stad. Enkele voorbeelden. Als rederijkers de 'clappage' van 'het volk' aanklagen, geven ze morele kritiek op onruststokers, en voeren ze een sociaal onderscheid in de stad in, tussen enerzijds geprivilegieerde groeperingen (waartoe rederijkers zelf behoorden) en anderzijds handwerkers en ambachtslieden. Met 'dOngeglycke Munte'

bekritiseert Everaert niet enkel de vorst, maar evenzeer het stadsbestuur dat lafheid verweten werd, en een gebrek aan daadkracht om de vorst van antwoord te dienen. Dat het Brugse stadsbestuur in 1493 meerdere toneelstukken liet opvoeren ter ere van de uitvaardiging van de Vrede van Senlis is een gevolg van het feit dat er onvrede was met deze Vrede in de stad, en dat het stadsbestuur met literaire media actieve propaganda maakte voor de steun die ze aan de uitvaardiging ervan verleende. Maar over de effecten die rederijkers met hun werk wilden bereiken bij hun stadgenoten, verneemt de lezer van het boek weinig. Kortom, misschien had Mareel de term ‘vorstenfeest’ in vraag moeten stellen, en meer nog dan hij in dit boek doet, op zoek moeten gaan naar de functie die de rederijkersliteratuur in de stad vervulde. Maar dit doet natuurlijk niets af aan de verdienste van de auteur om, anders dan sommige literatuurhistorici, een onderzoek naar het maatschappelijke kader van de rederijkers centraal te stellen in de verklaring naar het belang van hun literatuur.

Jelle Haemers

K.U. Leuven

M. Damen en L. Sicking (red.), *Bourgondië voorbij. De Nederlanden 1250-1650. Liber alumnorum Wim Blockmans*. Middeleeuwse studies en bronnen 123 (Hilversum: Uitgeverij Verloren, 2010) 464 p. ISBN 978 90 8704 166 3.

Het lijkt geen twijfel dat de Bourgondisch-Habsburgse vorsten een belangrijk stempeel hebben gedrukt op de laatmiddeleeuwse en vroegmoderne geschiedenis van de Nederlanden. Wim Blockmans geldt, met zijn onderzoek naar de staatkundige, economische en sociale aspecten van de integratie van verschillende landsheerlijke territoria binnen de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden, als een van de belangrijkste historici die zich in de afgelopen jaren met deze thema's heeft beziggehouden. In 2010 ging Blockmans, die vanaf 1987 als hoogleraar Middeleeuwse geschiedenis verbonden was aan de Universiteit Leiden, met emeritaat. Ter gelegenheid van zijn afscheid hebben 26 van zijn in totaal 35 voormalige promovendi een bijdrage geleverd aan dit door Mario Damen en Louis Sicking geredigeerde *liber alumnorum*.

De bijdragen in deze bundel zijn gegroepeerd rondom vier thema's die in het verlengde liggen van Blockmans' belangrijkste onderzoeksinteresses: vorsten en hoven, edelen en ambtenaren, mensen en markten en een deel over recht, oorlog en opstand. De artikelen zijn vrij evenwichtig over deze vier delen verdeeld. Dat is prettig, aangezien een dergelijke bundeling van artikelen over zeer uiteenlopende onderwerpen snel kan ontaarden in een brij van informatie waarin de lezer zelf de rode draad dient te ontwaren. Dit is zeker het geval wanneer we de – ook door de redacteurs al vastgestelde – ‘ruime opvatting van de “Bourgondische geschiedenis”’ en de zeer ruime chronologische afbakening in ogenschouw nemen. Het is de redacteurs door het hanteren van een thematische indeling toch gelukt om samenhang tussen de bijdragen te creëren, en dat valt te prijzen. De samenhang tussen die delen wordt overigens niet heel erg duidelijk uitgewerkt in de voor deze lijvige bundel toch enigszins summier inleiding. Maar dat mag de pret niet drukken.

De zeer uiteenlopende onderwerpen geven namelijk een uitstekend beeld van de diverse richtingen die de promovendi van Blockmans in het kader van hun promotieonderzoek dan wel vanuit hun huidige bezigheden zijn ingeslagen. De veelheid aan